

NAUKA, OBRAZOVANJE I AKADEMSKA ZAJEDNICA TREBAJU POSTATI GENERATORI RAZVOJA DRUŠTAVA U TRANZICIJI

Prof. dr Duško Vejnović¹
Univerzitet u Banjoj Luci
Banja Luka

*Između znanja i stvaranja postoji veliki ponor
preko koga treba izgraditi most*

Apstrakt:

Razvoj nauke i obrazovanja, i konstantno poboljšanje naučnog i kulturnog obrazovanja stanovništva smatra se jednim od najvažnijih činilaca progressa čovječanstva. Poboljšanje nauke i obrazovanja obogaćuje duhovni život individua i omogućava im da koriste prednosti kulture, nauke i umjetnosti.

Napredak u nauci i visokom obrazovanju u Republici Srpskoj treba smatrati prvim činiocem ekonomskog razvoja, dok bi drugi bio ono što se naziva porastom znanja, tj. obogaćivanje obrazovanja novim tehnološkim dostignućima. Kako zaustaviti one obrazovne interesne grupe kojima je osnovni moto profit, a ne kvalitetno obrazovanje? Investicije u čovjeka, kako ih shvaćamo, uključuju mnogo više od formalnog obrazovanja. Nema kvalitetnog obrazovanja bez kontrole države, ozbiljne, moderne, pravne, demokratske države. Neosvješćeni se moraju osvijestiti, a nemoralni u nauci, visokom obrazovanju i akademskoj zajednici moraju se vratiti u ljudske, moralne okvire korektnosti, fer pleja. Vaspitači moraju biti vaspitani, istorijski se zna gdje je mjesto za nevaspitane i nemoralne.

Ključne riječi: nauka, obrazovanje, akademska zajednica, znanje, razvoj, intelektualci, nemoral.

1. OPŠTA RAZMATRANJA

Doprinos nauke razvoju društava u tranziciji tema je današnjeg naučnog skupa. Ovu temu nametnula je praksa u ovoj oblasti, praksa koja je veoma loša, a uslovljena je između ostalog, osiromašenjem društava u tranziciji, osiromašenjem Republike Srpske, ali je još gore to što u nama i oko nas nema dovoljno ljubavi, želje i poštovanja za razvoj, napredak i zajedništvo. Odbranu otadžbine iznijeli su mladi i hrabri ljudi, a razvoj i napredak Republike Srpske bi trebali iznijeti visokomoralni intelektualci u saradnji sa svim drugim slojevima društva Republike Srpske, i svakako sa njenim institucijama koje su svetinja za građane i uslov kontinuiteta moderne pravne države. Stvaranje bogate i sretne Republike Srpske zahtijeva angažovanje svakog pojedinca, bez obzira na to koji posao obavlja.

¹ Redovni profesor Univerziteta u Banjoj Luci, predsjednik Evropskog defendologija centra i Udruženja nastavnika i saradnika Univerziteta u Banjoj Luci

Da bi se shvatila teorija u nauci uopšteno kao i u drugim naukama, posebno društvenim, potrebno je precizirati i odrediti značenje nekih osnovnih pojmova kao što su : naučno saznanje, nauka, podjela nauka, naučni zakon, itd.

Istorija naučnog saznanja počinje, u svom rudimentarnom (početnom) obliku sa pojavom prvog klasnog društva – robovlasništva. Ovome prethodi religijsko i u neku ruku zdravorazumsko objašnjenje svijeta.

Religijski tip saznanja, odnosno religijsko shvatanje i objašnjenje svijeta ne zasniva se na racionalnom saznanju u smislu empirije (činjenica koje su putem nekog metoda dokazane) već na „božijem otkrovenju“. To su „vječne istine“ i one ne podliježu promjenama. One nisu podložne provjerama. Može se reći da predstavljaju svojevrsne religijske aksiome koji su stvar izbora svakog čovjeka.

Zdravorazumski tip saznanja se gradi na praksi čovjeka i na njegovom iskustvu. To iskustvo omogućava i olakšava elementarno usmjeravanje njegove praktične djelatnosti. S druge strane ono se zasniva na jednostranim činjenicama tako da nije cjelovito i sistematizovano. Prema tome, ono nije teorijski utemeljeno.

Naučno saznanje, za razliku od prethodna dva ima koherentnost, sistematičnost i objektivnu provjerljivost. Suština naučnog saznanja nije samo u opisivanju pojava nego i u otkrivanju veza koje postoje između dijelova jedne pojave kao i u povezanosti različitih pojava. Ovakvo saznanje nauka pruža u formi naučnih zakona. Saznanje o nečemu nije samo po sebi svrha. Ono je povezano sa čovjekovim odnosom prema okolini, prirodi i društvu. Ono pomaže čovjeku da realnije spozna stvarnost u kojoj se nalazi i da je iskoristi ili prilagodi svojim potrebama. **Nauka mora biti smislena, odnosno korisna. U životu ne tražimo sopstvene pobjede, već pobjede u potrazi za istinom.**

Mnogo je različitih shvatanja i definicija nauke. Nauka je sveukupnost objektivnih istina koje su u praksi provjerene ili su podložne provjeri. Treba napomenuti da kriterijum prakse nikada ne može po svojoj suštini potpuno potvrditi ili opovrgnuti ma kakvo ljudsko zapažanje. Nauka se može definisati i kao skup svih znanja koji su metodički i sistematizovano sakupljeni. Znanja mogu biti opšta i specifična. Po tome razlikujemo nauke. Uslovi da bi takva znanja zaista opravdavala naziv nauke su najčešće i pitanja „da li su ta znanja empirijski dokaziva?, i „da li to svijet čini predvidljivijim?“. Iz ovoga se može zaključiti da su određena znanja, iako dokaziva i dalje van okvira nauke ukoliko čovjek od njih nema nekakvu praktičnu korist. Isto tako korisna znanja koja nisu dokaziva na naučno propisan način ne mogu da se svrstaju u kategoriju nauke. „Nauka, kao područje u kojem se stvara novo znanje, jest osnovni pokretač razvoja, djelatnost koja omogućava zadovoljavanje velikog broja društvenih potreba, posebno onih u području obrazovanja, privrede i opšteg kvaliteta života. Nauka je skup sistematizovanih i argumentovanih znanja, odnosno spoznajnih činjenica, pojmova, načela, podataka, informacija, teorija, zakona i zakonitosti u određenom istorijskom razdoblju o objektivnoj stvarnosti, tj. prirodi i društvu, do kojeg se došlo primjenom objektivnih naučnih metoda, a kojima je osnovna svrha i cilj spoznaja zakona i zakonitosti o prošlosti, sadašnjosti i budućnosti prirodnih i društvenih pojava i povećanje efikasnosti rada u svim domenima ljudskih aktivnosti" (Vlada Republike Srpske, 2012, 2). „Nauka kao organizovana istraživačka djelatnost saznanja činjenica, tj pojava u oblasti prirode, društva i ljudskog mišljenja posjeduje odgovarajuću metodologiju istraživanja – bogatstvo metoda i tehnika, tehnika i instrumenata istraživačkog rada – pomoću koje se pojave upoznaju, objašnjavaju, otkrivaju i predviđaju, i utvrđuju međusobni odnosi koji vladaju, kako unutar pojava, tako i među pojavama. Problematikom metoda i drugih istraživačkih činjenica bavi se metodologija. Ona ima zadatak da otkrije i pokaže puteve i

načine dolaženja do naučnih istina i zakonitosti koje vladaju među predmetima, pojavama i procesima" (V. Stefanović, 1981, 7).

2. ZAKONITOSTI I ZAKONI U NAUCI I VISOKOM OBRAZOVANJU

Cilj naučnog saznanja nije manje ili više egzaktno opisivanje proučavanih pojava i procesa iako postoje i takva razmišljanja. Cilj je da se uz pomoć teorijskog saznavanja i objašnjavanja utvrde određene zakonitosti koje izražavaju i usmjeravaju proučavanje pojava i procesa. Rezultat takvog saznanja su naučni zakoni. Zakon i zakonitost u nauci imaju različita značenja (nevezano za npr. pravo gdje opet imaju neka svoja posebna značenja). Zakonitost predstavlja nekakav odnos između pojava i procesa koji postoji i nezavisan je od znanja i volje ljudi. Zakon je misaono jezička tvorevina kojim se konstatuju ili izražavaju objektivno postojeće zakonitosti onako kako ih je čovjek interpretirao i shvatio. Oni su ipak subjektivni i može se reći da su ljudski subjektivni izraz objektivne zakonitosti. Zakon je uslovljen stepenom postignutog znanja, odnosno sposobnošću čovjeka da ga formuliše. Prema tome zakon je subjektivna kreacija čovjeka. On se ne može poistovijetiti sa odnosima u samoj stvarnosti. Neophodno je da se razlikuju teorijska i empirijska forma zakona. U stručnoj literaturi zakon se često formuliše kao iskaz o objektivno postojećim, opštim, nužnim, suštinskim i relativno stalnim vezama i odnosima između pojava. On omogućava njihovo predviđanje. **Osnovne karakteristike naučnog zakona su: objektivnost, opštost, nužnost, i relativna stabilnost.** Objektivnost je bitno svojstvo naučnog zakona koje ukazuje da se veze i odnosi formulisani zakonom mogu provjeriti određenim metodološkim postupcima. Opštost predstavlja oblik ispoljavanja naučnih zakona, a iskazuje se u činjenici da zakoni ne važe za pojedinačne pojave već za skupove pojava. Izuzeci ne dovode u pitanje zakone. Nužnost je osobina po kojoj se naučni zakon razlikuje od opšteg stava ili iskustvenog uopštavanja. Iskazuje se kroz uzročnost. Uzročna veza među pojavama postoji kada jedna od njih prouzrokuje drugu ili utiče na nju, inicira neke promjene na njoj. Nužnost se javlja kao najvjerovatnija mogućnost i vezuje se uz pojam vjerovatnoće. Relativna stabilnost (konstantnost) postoji dotle dok su isti uslovi u kojima egzistiraju pojave čiji se odnos izražava. Stalnost neke veze među pojavama nije uslov da se ona tretira kao zakon. Svaki zakon vrijedi za određene uslove.

Osnovna funkcija nauke je razvoj ljudske civilizacije koji ima integrisane dvije najvažnije komponente – etičku i tehnološku. Svakako da je etička komponenta ona koja prati tehnološku i često joj se ne pridaje potreban značaj. U tom smislu istraživanja nauke idu u pogrešnim pravcima (štetnim) po ljudsko društvo. Nauka bi trebala da bude iskorištena na pravi način i da poveća kvalitet čovjekovog života, pri tome ne ugrozivši ni na koji način nematerijalne i netehnološke ljudske vrijednosti. **U operativnom smislu nauka ima funkcije informisanja, predviđanja, objašnjenja, razumijevanja, predviđanja određenih pojava koje se proučavaju.** Te funkcije se opet dijele na pod-kategorije u domenu teorije naučnih istraživanja i pojmove poput indukcije, dedukcije, sinteze, analize itd. Osim pomenute osnovne funkcije cjelokupne nauke, svaka posebna nauka ima svoje bliže određene funkcije. **„Oni koji uče, ali ne primjenjuju svoju nauku slični su seljaku koji ore, a ne sije.”** (Rabindranat Tagore)

Značaj podjele nauke je u tome što se njome određuje specifičnost pojedinih nauka i odnos prema drugim naukama. Ima različitih podjela nauka, u zavisnosti od kriterijuma. **Platon je kao kriterijum podjele nauke uzeo elemente ljudske duše : um, čulno opažanje, volju.** Po njemu se na umu gradi dijalektika, na čulnom opažanju fizika, a na volji – etika.

Aristotel je u okviru filozofije izdvojio posebne nauke koje je svrstavao u **teorijske** (dijalektika, metafizika, psihologija, biologija itd.) i **praktične** (politika, etika, muzika itd). Ipak, osnovna i najznačajnija podjela nauka je na prirodne i društvene. Ona je logična jer pretpostavlja razliku između prirode i društva. Prirodne nauke izučavaju prirodu u užem smislu uključujući biljni i životinjski svijet kao i prirodne pojave. Tu spadaju: fizika, hemija, geologija, medicina, biologija, zoologija, botanika, itd. Društvene nauke se bave proučavanjem društva, kulture i čovjeka kao društvenog bića. Predmet ovih nauka su društvene pojave. Društvene nauke su: pravo, istorija, pedagogija, defendologija, demografija, etnologija, lingvistika, socijalna psihologija, ekonomija, sociologija itd. Inače, društvene nauke su se jedno vrijeme nazivale i humanističke, zbog shvatanja da služe humanističkoj misiji uzdizanja i prosvjećivanja pojedinca i društva. Kada je to shvatanje prevaziđeno i ovaj naziv je uglavnom napušten i danas se rijetko upotrebljava. Neke istorijske poruke velikih umova vječno su aktuelne za nauku, kao što su: „Onog dana kada nauka počne proučavati nefizičke pojave, u narednih deset godina napredovaće više nego u svim ranijim vijekovima svoje istorije" (Nikola Tesla). „Najtužniji aspekt života danas je da nauka brže sakuplja znanje i ideje nego što društvo sakuplja mudrost" (Isak Asimov). „Nauci su više koristile knjige zbog kojih su izdavači bili na gubitku." (Grejem Fuler). Nauka i obrazovanje prirodno su povezane.

Uloga visokog obrazovanja (univerziteta) je da unapređuju znanje povećavajući njegove granice i da traga za istinom ispitujući kritički uvjerenja i te istine, definišući tačno granice od ideologija stečenih interesa, partija i vlade. Članovi visokog obrazovanja (akademske zajednice) su obavezni da objavljuju rezultate i zaključke istraživanja. Oni imaju **slobodu kretanja po univerzitetkom univerzumu** radi konsultacija i razmjene rezultata istraživanja. Akademske slobode i autonomija na univerzitetu su preduslov za uspješno obrazovanje. Akademska sloboda članova akademske zajednice je individualna i odnosi se na studiranje, učenje, predavanja, istraživanje, diskusije, pisanje i kreativan rad. **Autonomija** je nezavisnost od države i drugih pritisaka društva u donošenju odluka u internim organima. **Pravi intelektualac** traži istinu o onima koji istinu dave na način koji je nevidljiv za obične ljudske oči. On traži istinu o onima koji svome interesu daju uzvišeno ime teorije, traži istinu o onima koji žive od laži. **Pokušajmo naučnom metodologijom istražiti gdje su problemi u nauci i visokom obrazovanju? Pokušajmo to i zato jer razvoj nauke i obrazovanja i konstantno poboljšanje naučnog i kulturnog obrazovanja stanovništva smatra se jednim od najvažnijih činilaca progressa čovječanstva. Sagledajmo da li imamo kadrove koji su nam potrebni danas i dali stvaramo kadrove koji će nam trebati sutra. Opštepoznato je da međuzavisnost obrazovanja, tehničkog progressa i zapošljavanja predstavljaju ključan trougao u usmjeravanju privrednog razvoja, budući da obrazovanje predstavlja proces kreiranja ljudskog kapitala. Obrazovanje valja shvatiti kao investiranje u ljude, a znanje kao rezultat obrazovnih usluga je najznačajniji motor proizvodnje, koji nam omogućava da vladamo privredom i da zadovoljavamo naše potrebe. Znanje je kolektivno društveno dobro i ono povećava kvalitet i fizičkog i ljudskog kapitala. Znanje se mora znati, ono se ne može kupiti, kupuju se diplome, certifikuju se neznalice, to je veliki problem. Ovakvim ponašanjem skrnavi se nauka i visoko obrazovanje i kao takvi oni ne mogu postati izvor novih proizvodnih resursa i kvaliteta životnog standarda i izvor budućih prinosa i dobrobiti. Oni sa nezalicama ne mogu postati društveno dobro sa ekonomskim vrijednostima. Neke obrazovne interesne grupe i pojedinci neće da shvate da je znanje izvor dohotka, bogatstva i blagostanja, te sva ulaganja koja vrše u ljudski kapital kroz certifikaciju nezalica imaće vrlo niski društveni prioritet i istorijski gledano i kroz druge djelatnosti uglavnom završavaju kao varanje, a ne stvaranje. Zato su i zahtjevi za poboljšanje stanja u nauci i visokom obrazovanju u**

Republici Srpskoj važni isto toliko koliko i potreba za hranom. Neobrazovan čovjek ima male potrebe, on je loš potrošač. Napredak u nauci i visokom obrazovanju u Republici Srpskoj treba smatrati prvim činiocem ekonomskog razvitka, dok bi drugi bio ono što se naziva porastom znanja, tj. obogaćivanje obrazovanja novim tehnološkim dostignućima. Kako zaustaviti one obrazovne interesne grupe kojima je osnovni moto profit, a ne kvalitetno obrazovanje? Investicije u čovjeka, kako ih shvaćamo, uključuju mnogo više od formalnog obrazovanja. Nema kvalitetnog obrazovanja bez kontrole države, ozbiljne, moderne, pravne, demokratske države. Neosvješćeni se moraju osvijestiti, a nemoralni u visokom obrazovanju moraju se vratiti u ljudske, moralne okvire korektnosti, fer pleja. Vaspitači moraju biti vaspitani, historijski se zna gdje je mjesto za nevaspitane i nemoralne. Ne dozvolimo da bolji stradavaju od gorih, da rod strada od izroda. Posljedice devijacija u visokom obrazovanju biće katastrofalne. Znanje nije jeftin resurs, jer se do njega dolazi putevima skupoće. U društvu znanja, znanje nije bezlično kao novac. Znanje nosi ljudska osoba, stvara ga, uvećava ili unapređuje ljudska ličnost, primjenjuje ga ličnost, podučava i predaje ga ličnost, koristi ga ličnost. Da bi sve to bilo tako mora se znati i znanje se ne može kupovati. Formalne diplome ne znače i stvarno znanje. Obrazovna ličnost je argument, hram, amblem i simbol društva znanja. Kako naći bolja rješenja u Republici Srpskoj za visoko obrazovanje kojemu treba vratiti obraz? Rješenje je u revolucionarnim organizacionim promjenama, promjenama zakona, promjenama obrazaca i stilova ponašanja svih u obrazovanju, ali i u institucijama države. Treba ojačati kontrolu, odgovornost, treba jačati standarde i kvalitet obrazovanja. Treba prvenstveno ulagati u ljude koji će svojim znanjem i motivacijom doprinijeti sveopštem napretku. Pokretači razvoja trebaju biti najsposobniji i najpošteniji pojedinci, timovi, institucije, kolektivni um zajednice, jer bez boljeg uvida u stanje u visokom obrazovanju i oko njega izgubit ćemo se u haosu, kao mjerom entropije, koji nezaobilazno dolazi uslijed tehnoloških, ekonomskih i političkih promjena.

3. AKADEMSKA ZAJEDNICA – GENERATOR RAZVOJA, VJEKOVNI NOSILAC SLOBODARSTVA

Akadska zajednica, univerziteti, visoko obrazovanje moraju postati generatori razvoja uopšte, pa tako i Republike Srpske i BiH. (Vejnović, 2010; 11-16 (na srpskom i engleskom jeziku).

Mora se razgovarati sa kompetentnim ljudima i visoko obrazovanje vratiti na onaj nivo koji mu pripada. Indija i Kina danas su zemlje koje predvode progres zato što imaju izuzetno kvalitetno visoko obrazovanje. Kod nas se ono urušava i ono što je bilo kvalitetno spušta se na niži nivo. Reforma obrazovanja kod nas pažnju usmjerava na formalne elemente, a suština nam promiče. Srozavanju visokog obrazovanja doprinjele su i neke fakultetske i univerzitetske institucije bez ikakvih kriterija, bez standarda. Republika Srpska i Bosna i Hercegovina je od njih umorna, jer su nastale na talasu nesrećnog doba po narode na ovim prostorima, vrše promociju forme bez sadržaja, promociju nekulture znanja i agresije, filozofiju obrazovanja kao biznisa, dakle broje dane. Narodima ostaje da to samo prepoznaju i radi svoje budućnosti pravoj, a ne lažnoj vrijednosti daju šansu.

Uloga visokog obrazovanja (univerziteta) je da unapređuju znanje povećavajući njegove granice i da traga za istinom ispitujući kritički uvjerenja i te istine, definišući tačno

granice od ideologija stečenih interesa, partija i vlade. Članovi visokog obrazovanja (akademske zajednice) su obavezni da objavljuju rezultate i zaključke istraživanja. Oni imaju slobodu kretanja po univerzitetskom univerzumu radi konsultacija i razmjene rezultata istraživanja.

Obrazovanje treba da bude instrument pozitivnih društvenih promjena, kao i da utiče na transformaciju trenutnog stanja ka svim pravima i potpunim slobodama uz permanentnu evaluaciju. Akademske slobode i autonomija na univerzitetu su preduslov za uspješno obrazovanje. Akademska sloboda članova akademske zajednice je individualna i odnosi se na studiranje, učenje, predavanje, istraživanje, diskusije, pisanje i kreativan rad. **Autonomija je nezavisnost od države** i drugih pritisaka društva u donošenju odluka u internim organima. Studenti imaju pravo izbora oblasti studiranja na osnovu postojećih predmeta. Institucije visokog obrazovanja treba da garantuju učešće studentima u organima upravljanja koji treba da se biraju slobodno. **Studenti su na visini svog zadatka** jer su hrabri, iskreni, neiskvarenog morala, a „profesori „nisu“ na visini svog zadatka... “, zašto?

Da bi se zadovoljile potrebe okruženja, univerzitetsko obrazovanje i istraživanje moraju da budu moralno i intelektualno nezavisni od svih političkih autoriteta i ekonomskih moći. Intelektualna zajednica treba da ima pravo da iskaže mišljenje slobodno u medijima, kao i da uspostavi svoje medije i način komuniciranja.

Vlada i javnost treba da respektuju pravo univerziteta da slobodno traga za istinom i ima kritički odnos i aktivnu ulogu u oblikovanju društva kome služi. Istorija je pokazala da nasilje nad akademskim slobodama i autonomijom univerziteta ima visoku cijenu u pogledu intelektualnog pada, društvenog rastrojstva i ekonomske stagnacije. Unapređenje visokog obrazovanja je neophodno radi pozitivnih društvenih i ekonomskih promjena, a profesori treba da učestvuju u tom procesu. Otvorene komunikacije o saznanjima, hipotezama i mišljenjima leže u samom centru univerzitetskog obrazovanja. **Status profesora** mora da ima sigurnost u odnosu na moguće pogrešne odluke. Dobronamjernima i svjesnima ovo je sasvim jasno. Nije jasno samo profiterima, karijeristima i zarobljenim umovima koji ne misle svojom glavom, a rade na univerzitetima, dakle u visokom obrazovanju. Biti **kritički intelektualac** pretpostavlja prije svega spremnost da se za život u istini i slobodi plati najteža cijena i podnesu velike žrtve. Jedino tako se i moglo pripadati pokretu kritičkih intelektualaca. To je bilo vrijeme kada su ideali ljudske slobode prožimali intelektualnu djelatnost. Intelektualac kao radnik u oblasti duhovnih nauka, ako je već izabrao da bude čistač društva, treba da u prvom redu bude čistač jezika kojim govore moćne društvene grupe. Jezik „moćnih“ otkriva i prikriva ono što je za njih jedino važno – interes. U ime interesa oni su kadri da pljunu istini u oči. Pravi intelektualac traži istinu o onima koji istinu dave na način koji je nevidljiv za obične ljudske oči. On traži istinu o onima koji svome interesu daju uzvišeno ime teorije, traži istinu o onima koji žive od laži. Sociolog, ako nije društveno oko koje vidi ono što većina ne vidi (ili neće da vidi), može da okači svoje pero o klin. Ako pak vidi, a neće da ono što vidi saopšti u jasnim pojmovima, onda je i pokvaren, i ne zaslužuje ime druga, intelektualca, obrazovnog, naučnog, akademskog građanina. Mnogima nedostatak znanja i opšte kulture ne smeta da javno sude o onome što ne razumiju i osuđuju one kojima nisu dorasli, i koji svoju zloću cjede iz sebe dajući joj uzvišeno ime kritike. **Kritika** treba da bude trajna intelektualna borba protiv „anarhije duha i režima same gluposti. “ Ja nisam uzeo lično uvjerenje za naučnu istinu, već sam naučnu istinu usvojio kao lično uvjerenje. Zadatak nauke i akademske zajednice jeste da dospije do saznanja o ljudskom ponašanju u raznim okolnostima (prirodnim, društvenim, kulturnim), a ne da manipuliše ljudima (demagogija u bočici). U pedagoškoj oblasti manipulacija učenicima i studentima uzima oblik indoktrinacije (tj. sociologija saznanja). Društvenu stvarnost (obično) ne definišu oni koji je najbolje poznaju,

već oni koji njome vladaju. U akademskoj zajednici oni koji znaju teoriju obično ne umiju da manipulišu, oni koji umiju da manipulišu obično neznaju teoriju. Viktor Igo je isticao „Preuzimam na se čišćenje vašeg razuma.“ Kao pripadnicima akademske zajednice riječ je naše jedino oružje. Ne smijemo dozvoliti da se razumjevanje stvarnosti potiskuje u korist vladanja stvarnošću. Ne smijemo dozvoliti da ljubav prema istini ustupa mjesto volji za moći. U razorenoj akademskoj zajednici organizovana manjina vlada, a neorganizovana većina se pokorava. Intelektualni najamni radnici ne smiju da truju nevine duše studenata, i gube svoju dušu. Akademska zajednica i njeni pripadnici ne smije biti sredstvo za ideološko jačanje vladajućeg interesa, već ona mora tako funkcionisati da se razvijaju autonomne, intelektualne, moralne i društvene mogućnosti ljudi. Umni ljudi u akademskoj zajednici dužni su da mlade duhove ozrača svojim istraživačkim zanosom i da ih jezikom kritike ohrabre na duhovnu pustolovinu. Ne smije se dozvoliti da pedagoške radnike zamjeni pedagoška policija. Neka traje borba principa bez sile sa silom bez principa. **Intelektualna zajednica danas je razorena.** Dominira tehnološka svijest, potisnut je filozofski duh i time se može objasniti odsustvo antropološke pobune. Nedostaje elaborirana koncepcija i borba za moderne vrijednosti u situaciji kada su se urušili veliki vrijednosni sistemi i kada je u vakumu vrijednosti anomija postaje opšte obilježje duhovne klime. Iz analize duhovne klime našeg vremena, koja obilježava pad filozofskog mišljenja i racionalnog uma u bujici formalizma, pragmatizma i utilitarizma, može se zaključiti da je položaj intelektualaca nepovoljan u pogledu ispunjenja njihove autentične uloge: stoga se sve veći broj intelektualaca angažuje u ulozi vođa političkih stranaka, u funkciji ideoloških mesija određenih političkih moći, zatupljujući svoju kritičku funkciju. Ipak, glas nezavisnog intelektualca nije potpuno zamro i mnogi navedeni i drugi autori istrajno rade na osvjetljavanju puta do istine suprotstavljajući se novom autoritarizmu i moralnom i vrijednosnom relativizmu i nihilizmu, nastojeći da revitalizuju borbu protiv dogmatizma, scijentizma i svih vidoma fundamentalizma u cilju revalorizacije smisla života.

4. NAUKA, OBRAZOVANJE I AKADEMSKA ZAJEDNICA SU UMORNI OD ISPRAZNOSTI SVOJIH REFORMATORA

Ljudi u akademskoj zajednici trebaju težiti idealu pravde i slobode. Ostaje otvoreno temeljno pitanje: Da li jedno društvo može da se razvija kao demokratska zajednica ako u njemu ne postoji stalno strujanje novih ideja i političkih alternativa? Zato nikada ne smijemo da odustanemo od stvaranje nove intelektuane zajednice ma koliko to izgledalo anahrono i utopijski. Jedino reafirmacija istinskog intelektualnog angažmana može stvoriti pretpostavke za vraćanje osnovnim idealima slobode, pravde i demokratije. Samo kao ličnost mi smo moralne osobe, jer odgovornost se veže za ličnu savjest: zato... „masa, institucija ne može biti odgovorna.“ Akademska zajednica mora postati duhovna zajednica slobodnih i odgovornih ljudi, u kojoj svako treba da bude ono što jeste, da sa puno strasti, ljubavi i obzira brani svoj lični stav i da otvorena duha prima od drugih i ono što se razlikuje od njegovog, da pruži ruku drugom i drugačijem. Ona naučnom metodologijom, u kojoj se događa igra između teorije i iskustva, u vremenima današnjih nevremena kada duvaju i vjetrovi zla, kada rod strada od izroda, kada bolji stradavaju od gorih, mora da se izbori da na cijeni ponovo postanu pametni, moralni i mudri, a ne moćni, drski i nemoralni. Ovaj rezultat je naučno otkriće i on se ne može unaprijed znati. Zato u akademskoj zajednici treba stalno voditi razgovor (od Grka se svijet učio razgovoru, a od Rimljana govoru), kao duhovnu igru, a ne razgovor nadređenosti i podređenosti. Igrači dolaze i odlaze, a igra ostaje. U igri je sve poznato (mjesto, vrijeme,

igrači, pravila, sudije itd.) – osim ishoda igre. Ako bi se znao ishod igre, onda nebi ni trebalo da se igra, igra bi izgubila svaku draž i smisao. U akademskoj zajednici uvijek ispadne loše kad koncepciju i pojmove dubokog značenja tumače plitke glave, koje za njih nisu dozrele. Bodler je kazivao da su čitaoci u odnosu na pisce satovi koji kasne, a ja bih se danteovski usudio protumačiti i poručiti da su na nekim fakultetima i univerzitetima profesori kao **tanki pisci debelih knjiga** sa dominantnom tzv. mašinskom nastavom, satovi koji kasne u odnosu na čitaoce, u odnosu na studente. Posljedice ovakvog stanja u akademskoj zajednici, na fakultetima i univerzitetima jesu i biće velike, katastrofalne, za društvo, za državu, za civilizaciju, za razvoj. Organizovano proizvođenje neznanja i neznalica, između ostalog je i bitan determinator netolerancije. Naša istorija, nažalost je istorija seoba i dioba, a netolerancija proizvodi mržnju, u suštini antikomunikaciju. Antipod mržnje je tolerancija, a ona nema alternativu i traži razumne, umne, svestrano obrazovane ličnosti, dakle sve subjekte društva i države. Zato akademska zajednica stalno mora inicirati i voditi razgovore kao tihi poziv na put do istine i smisla, jer ovi narodi nemaju rezervne sinove i kćeri, da budu brana od konflikata, seoba i dioba. Akademska zajednica kao „**akademija nevidljivih mislilaca**” treba da danteovski smjelije prolazi kroz vrijeme, neumorno radeći na istini i čuvajući uspomenu na nju. Ljudi u akademskoj zajednici „nisu” i ne smiju biti povezani parolama i značkama, njihova zajednica treba da bude zajednica duha, oni treba da pripadaju duhovnom redu, **koji je za zastavu umjesto drugih simbola uzeo knjigu**. Oni ne smiju biti sluge sitnih interesa i trenutnih želja, već svu svoju volju trebaju usmjeriti na viši cilj, mišljenje, saznanje istine, pravičnost, moralnost, a ne opraštati laž, manipulaciju, prevaru itd. Oni kampanjom razgovora i govora moraju **graditi mostove, povezujući suprotne obale**. To je način na koji se svaki problem može riješiti, nasiljem i prevarom se ništa ne rješava. Pravo i moral su abeceda svake sigurnosti, a **potreba za redom** je abeceda svake akademske zajednice, dakle kulture. Da je to istina podsjetit će mo na poznatu činjenicu da su neki mrtvi i danas živi, više od mnogih živih, čije prisustvo kao da i nije nužno, jer su prije teret, nego radost zajednice. Smatramo da je bolje da akademska zajednica bude topla iskra nego ugašena vatra. Griehove svoje ne smije da zaboravi, ali ih treba razumiti i oprostiti, što je gotovo isto. Uzalud se borimo da zadobijemo vlast nad svojim jezikom. Nijednoj vrlini nije potrebno odlikovanje, ali grijehu je potreban oprost. U akademskoj zajednici u većoj mjeri **riječi mudraca i znalaca ne mogu se čuti od vike gomile**. Treba je liječiti od lošeg, profitnog visokog obrazovanja, a izboriti se za svestrano, humano, moderno obrazovanje, obrazovanje gdje će u prvom redu profesori, vaspitači biti obrazovani, vaspitani, što danas kod mnogih nije slučaj. I u akademskoj zajednici razgovor s prošlošću neprekidno traje, a u oblasti ideologije gotovo sve se istine glume. Niče je rekao: „Gdje prestaje država, počinje čovjek.“ Pozivamo razumne i umne da poboljšaju stanje i odgovornost u akademskoj zajednici, dijalogom kao jedinim načinom ukidanja odnosa moći i nadmoći i jedinim putem u zajednički život svih bića. To je jedini način da se misao ne zatvori u sistem, a život u tamnicu. Treba ostati otvoren za razlike i konkurenciju u akademskoj zajednici kao bogatstvo, a ne hendikep, jednakost šansi za sve, ali i odgovornost. Vrijeme će isključiti neznalice i neodgovorne, nemoralne. **Egzistencijalistička filozofija** pod svaku cijenu u akademskoj zajednici, dakle na fakultetima i univerzitetima, treba da ustupi mjesto kulturi učenja i stjecanju vlastitog iskustva, **zajedničkoj odgovornosti** i usklađivanju prava i obaveza individuuma i zajednice. Vlada i javnost treba da respektuju pravo akademske zajednice da slobodno traga za istinom i ima kritički odnos i aktivnu ulogu u oblikovanju društva kome služi. Akademska zajednica svojim postupcima ne smije studente i njihove roditelje, dakle narod, dovoditi u strašnu konfuziju i zabludu. Visoko obrazovanje treba vratiti na onaj nivo koji mu istorijski pripada, a ne dozvoliti da se ono urušava i ono što je bilo kvalitetno spušta se na niži nivo. **U reformi obrazovanja pažnja se usmjerava na formalne elemente, a suština promiče**. Suština otpora i buntovništva u akademskoj zajednici

treba da bude sadržana u mukotrpnom stvaranju intelektualne i ljudske zajednice kritičkih intelektualaca kao akademske alternative današnjoj duboko razorenoj, djelomično potonuloj i profitno interesno polarizovanoj akademskoj zajednici.

4.1. Bolonjski proces u visokom obrazovanju u kontekstu globalizacije

„Svjedoci smo da je globalizacija planete na djelu, što će reći da određeni procesi u svijetu stižu kosmopolitsku konotaciju, nezavisno od nacionalnih, geografskih, regionalnih, blokovskih i drugih barijera. Kada je riječ o globalizaciji, čiji ubikvitet danas niko ne dovodi u pitanje, ona se, u svojim manifestacijama, javlja u više dimenzija: (Tramošljanin, 2013; 17).

- a) **Ekonomska globalizacija** implicira organizovanje proizvodnje u planetarnim relacijama iza čega stoje ekonomski snažne multinacionalne kompanije;
- b) **Politička globalizacija** negira ulogu nacionalnih država u regulisanju robnovčanin odnosa zaštite ljudskih prava, prirodne i društvene sredine;
- v) **Kulturna dimenzija globalizacije** je intencionalno usmjerena ka stvaranju uniformne svjetske kulture homogenizacijom nacionalnih kultura;
- g) **Informatička globalizacija** podrazumijeva globalizaciju komunikacija zahvaljujući pronalasku elektronskih medija, satelita;
- d) **Globalizacija nauke i tehnologije**, s obzirom da su oni, po svojoj prirodi, univerzalni proizvod, jer su inkorporirani u znanju i iskustvu čovječanstva kao cjeline i u principu su od utilitarističkog značaja za sve narode;
- đ) **Globalizacija jezika**, gdje engleski jezik stiče status svjetskog jezika i to posebno u domenu obrazovanja i poslovnom svijetu;
- e) **Globalizacija nejednakosti** gdje manjina bogatih u svijetu svakim danom postaje bogatija, a gigantska masa siromašnih sve siromašnija;
- ž) **Globalizacija sukoba** u njihovim raznovrsnim oblicima klasnim, etničkim, vjerskim, kulturnim, civilizacijskim, ideološkim, političkim;
- z) **Globalizacija integracionih procesa u svijetu** čiji su protagonisti tehnološki razvijene zemlje;
- i) **Globalizacija visokog obrazovanja** u okviru bolonjskog procesa usmjerenog ka stvaranju evropske zone visokog obrazovanja. Globalizacija društva i globalizacija obrazovanja se nalaze u sibimbiotskom odnosu. U stvari **globalizacija obrazovanja je podsistem globalizacije** kao jednog šireg procesa koji se reflektuje, ne samo u sferi obrazovanja, nego je zahvatio sve segmente društva.

Bolonjsku deklaraciju je potpisalo dvadeset devet ministara 19. juna 1999. godine. Sve zemlje potpisnice su jednoglasno prihvatile proces standardizacije u sferi visokog obrazovanja i njihovo normativno regulisanje. Pri tome se pledira i za finansijskim sredstvima koje je nužno obezbijediti da bi se unaprijedio sistem obrazovanja svih zemalja, nezavisno od stepena njihovog ekonomskog, tehnološkog, kulturnog i civilizacijskog razvitka. Osim toga, akcentiraju se i zajednički ciljevi kao što su otvorenost škola i fakulteta uz zajedničke standarde. S tim u vezi, prof. dr Nenad Suzić, je na minuciozan način elaborirao glavne aspekte

aplikacije ciljeva koji su projektovani Bolonjskom deklaracijom (Suzić, N. (2007) str. 76-82.).

- a) Evropski sistem visokog obrazovanja će biti transparentan i razumljiv za sve sa dvostepenim obrazovanjem: diplomskim (*bachelor*) i postdiplomskim (*master*);
- b) Diplome stečene u jednom dijelu evropskog visokoobrazovnog prostora biće priznate u ostalim dijelovima evropskog visokoobrazovnog prostora, što vrijedi za nastavak školovanja i za zapošljavanje;
- v) Diplomanti će se moći zaposliti širom evropskog tržišta rada;
- g) Studenti i nastavnici će se moći slobodno kretati širom evropskog visokoobrazovnog prostora i biće u mogućnosti da efikasno iskoriste svoje mogućnosti;
- d) Doživotno učenje više neće biti izolovano od visokog obrazovanja. Znanja i sposobnosti stečeni tokom doživotnog učenja biće moguće formalizovati putem kredita i kvalifikacija, putem modula i edukacionih kurseva;
- đ) Evropski sistem visokog obrazovanja biće povezan sa svjetskim tržištem i proizvodnjom.

Nakon potpisivanja Bolonjske deklaracije otpočela je intenzivna djelatnost na reorganizaciji nacionalnih sistema obrazovanja u zemljama potpisnicama ove Deklaracije. Na apstraktnom nivou nije sporna vizija i dugoročni cilj koji se želi postići Bolonjskom deklaracijom. No, prilikom njene konkretne operacionalizacije na terenu, nastali su brojni problemi.

Kada je riječ o ovim problemima u njih ubrajamo sljedeće:

1. Što se tiče silabusa u kojima se planira realizacija nastavnog programa po predmetima njihov najznačajniji nedostatak je što su ekspanzivni jer imaju enciklopedijsku konotaciju. U njima su involvirane široke tematske cjeline koje je teško realizovati u toku jednog semestra u rasponu od dvanaest do petnaest radnih sedmica. Otuda se logički postavlja pitanje čemu projektovanje silabusa u idealnoj formi ako apriori znamo da će njihova realizacija ostati na nivou utopije. Zato se kao prioritetan zadatak postavlja njihova racionalizacija i ozbiljna redukcija, da bi se tako prilagodili intelektualnim i psihološkim sposobnostima studenata.
2. Da li smo u visokom obrazovanju Republike Srpske za **Univerzitet mišljenja ili pamćenja?** Ako stvar posmatramo sa normativnog aspekta svi smo jednoglasni da hoćemo Univerzitet mišljenja. U realnosti je obrnuto jer dominira Univerzitet pamćenja, a ne mišljenja. Cjelokupni nastavni proces je usmjeren na pasivno memoriranje činjenica i njihovu mehaničku reprodukciju. To implicira zaključak da se nedovoljno razvija stvaralačko i kritičko mišljenje i ne afirmišu vrijednosti, nacije, nacionalizma u formi patriotizma, etos rada i sloboda ličnosti. Navedeni nedostatak se može ispraviti pod uslovom da u nastavnom procesu kultiviramo studente da budu misleća bića a ne da ih pretvaramo u skladište informacija.
3. Kako transcendirati klasični model nastave gdje je nastavnik neprikosnoveni subjekt nastavnog procesa, a studente je zahvatila letargija i oni imaju konceptivnu poziciju u nastavnom procesu. Zato se sada u skladu sa bolonjskim procesom insistira na dijaloškoj strukturi nastavnog časa. Drugim riječima, nužno

je uspostaviti dijalektički odnos između nastavnika i studenata. Nastavnik je samo voditelj nastavnog procesa i on je *primus inter pares* (prvi među jednakim). Dakle, u okviru interaktivne nastave koja je inaugurisana bolonjskim procesom studenti bi trebali svoju kreativnost da iskažu, prije svega, kroz izradu originalnih seminarskih radova, a ne da se preuzimaju skidanjem sa interneta i stalnim prepisivanjem jedni od drugih. Osim toga, njima je omogućeno da učestvuju u diskusijama o svim pitanjima za nastavnikovo izlaganje na času i da postavljaju konkretna pitanja u toku predavanja ili po završetku časa. Za sada ove mogućnosti studenti rijetko koriste. Oni su i dalje indiferentni prema nastavi i time pristaju na jednu etabliranu oblomovsku poziciju u nastavnom procesu koja ima za posljedicu da su kreature pomenutog procesa umjesto da budu njegovi kreatori. Prema tome svjedoci smo da klasični model nastave nije promijenjen. On se vješto perpetuira i dalje ostaje dominantan. To nas vodi zaključku da je bolonjski proces u stagnaciji i faktički ga je teško implementirati.

4. Bolonja je doprinijela fragmentarnosti ispita, budući da je učinjena mehanička podjela na predispitne obaveze i usmeni ispit. Tako se gubi holistička dimenzija ispita. Predispitne obaveze studenata su formalnog karaktera. Na testovima se mjeri kod njih kvantum zapamćenih činjenica, a ne njihovo razumijevanje i logička interpretacija. Seminarski radovi nisu autentični, nego su prepisani sa interneta. U njima nema kreativnosti, intelektualne radoznalosti, gdje bi došla do izražaja njihova „lična jednačina“ (sopstveno gledište) prilikom izrade seminarskog rada. Kada govorimo o usmenom ispitu on je marginalizovan, iako bi morao da bude presudan kod određivanja zaključne ocjene. Isključivo na usmenom ispitu nastavnik može mjerodavno ocijeniti znanje studenata, interpretaciju činjenica, njihovo logičko obrazloženje, dovođenje u funkcionalnu vezu i uzročno objašnjenje. I pored toga što je usmeni ispit obavezan, nastavnici ga često prekvalifikuju u pismeni ispit kao svoju suprotnost. Oni zbog masovnog broja studenata na ispitima pribjegavaju pismenom ispitu kao supstituciji za usmeni ispit. To je sa pedagoškog aspekta apsolutno neprihvatljivo jer se tako devalvira njegova vrijednost. **Izlaz iz svega ovog je moguć ako se reafirmiše usmeni ispit kao primordijalan prilikom ocjenjivanja studenata, a predispitne obaveze redefinišu, postave u racionalne okvire i manje vrednuju nego što je to do sada slučaj.**
5. Kako uspostaviti plodotvornu kordinaciju između interaktivne i klasične nastave? U posljednje vrijeme tu postoji dogmatsko gledište jer se interaktivna nastava postavlja na pijedestal uzvišene vrijednosti, a klasična nastava se anatemiše i nastoji smjestiti u „muzej starina“ kao nešto što je anahrono i potpuno izgubilo svoju vrijednost. Ovakav kopernikanski obrt ničemu ne vodi i ako slijedimo takvu nerazumnu logiku onda mi „s prljavom vodom izbacujemo i dijete iz korita“. To implicira konstataciju da po svaku cijenu moramo zadržati pozitivne elemente klasične nastave (predavački metod) i na njih nadograđivati elemente inetraktivne nastave da bi se tako stvorila jedna plodna dijalektička sinteza.
6. **Znanje kojeg usvajaju studenti je vrijednosno neutralno i ono je apsolutno odvojeno od morala i moralnih vrijednosti čemu bi to znanje moralo biti podređeno.** Može neko po završetku obrazovanja da bude vrhunski ljekar, ekonomista, pravnik, građevinski inženjer, sociolog, politolog. No, ako se to znanje ne upotrijebi za dobrobit društva nego naprotiv zloupotrijebi za svoje vlastite egoističke ciljeve, društvo će od takvog znanja imati više štete nego koristi.

Ova zloupotreba znanja se nama danas reljefno i događa, jer na jednoj strani imamo atrofiju društvenog, a na drugoj ekspanziju individualnog koje u svojoj objesti nema granica. Drugim riječima, u stvarnosti je prisutno „nulto stanje“ društvenosti s obzirom da je moderno postindustrijsko društvo koncipirano od mnoštva Lajbincovih monada između kojih su pokidane sve neposredne veze i odnosi. Pri tome je solidarnost abdicirala pred željom za ličnom vlasti kao najtežim ljudskim porokom. Izlaz iz ove dijabolične situacije, u kojoj se trenutno nalazimo, je moguć ako se kroz koncept humanističkog obrazovanja toliko oplemenimo (što je bolonjski koncept obrazovanja apstrahovao) da znanje kojeg usvajamo u toku obrazovanja ne koristimo isključivo za svoje partikularne ciljeve, nego i za dobrobit i blagostanje društvene zajednice.

7. **Potisnuta je vaspitna komponenta obrazovanja.** Poznata je činjenica da su obrazovne institucije (od osnovnog do visokog obrazovanja) u Republici Srpskoj, u normativnom pogledu, binarno definisane kao obrazovne i vaspitne, što će reći da paralelno ostvaruju obrazovnu i vaspitnu funkciju. Međutim, u postojećem obrazovnom sistemu Republike Srpske postoji disonanca između obrazovne i vaspitne funkcije svih obrazovnih institucija. **U nastavnom procesu akcenat se stavlja na obrazovnu komponentu, dok je vaspitna ostavljena *ad acta*.** Da vaspitna dimenzija obrazovnih institucija nije postavljena kao prioritetan cilj verifikuje se i u činjenici da ni nacionalna grupa predmeta (srpski jezik i književnost, istorija, geografija) ne ispunjava vaspitne ciljeve jer su impregnirani ekstremnim pozitivizmom. Naime, cjelokupni nastavni proces je previše usmjeren na usvajanje što većeg broja informacija i njihovu puku reprodukciju, a nedovoljno se razvija kreativnost, intelektualni nemir i **ne afirmišu vrijednosti nacionalne države, otadžbine, patriotizma, pravičnosti, istinoljubivosti, solidarnosti.** Ispitivanje studenata se uglavnom vrednuje u kom obimu su napamet naučili i reprodukovali što veći broj informacija. Takva nastava je stereotipna, nekorisna i lišena svrsishodnosti. Zato bi bilo nužno, u nastavi, insistirati, ne na usvajanju nebitnih činjenica već esencijalnih i njihovom razumijevanju. Na taj način studenti bi se rasteretili gomile nepotrebnih činjenica kojima se isključivo trenira pamćenje. To bi doprinijelo da se stvori dovoljno slobodnog vremena da se reafirmiše vaspitna funkcija univerziteta posebno u ovom kriznom periodu i traumatskim društvenim prilikama, kada porodica ne može da odigra značajnu ulogu u procesu socijalizacije i formiranju ličnosti studenata.
8. **Prenaglašena tehnizacija i kvantifikacija nastavnog procesa** u eri informatičke revolucije. Ona se, u manifestacionom pogledu, opredmećuje u masovnom instaliranju tehničkih sredstava u nastavi. Na taj način se uspostavlja nihilistički odnos prema kvalitativnoj strani obrazovanja i ona se stavlja u „zgradu“. Ovim putem se usvaja reproduktivno znanje koje je sa pedagoške tačke posmatrano u vrijednosnom smislu najniži stepen znanja. Isto tako napušta se svijet mašte, stvaralačkog i diskurzivnog mišljenja pri čemu se tako studenti transformišu u automate. Na toj osnovi se osporava ideja **da je čovjek „trska koja misli“** i on postaje robot bez imaginacije i intuicije. Iz svega, do sada rečenog, proizilazi zaključak da je nužno fleksibilno uvoditi tehniku u nastavni proces i njemu se mora diferencirano pristupiti. Na tehničkim fakultetima ona je opravdana dok na onim fakultetima koji imaju društvenu i humanističku konotaciju je dosta upitna i treba je primjenjivati u racionalnoj mjeri, a ne bukvalno. Dakle, **tehnika ne smije biti cilj po sebi nego sredstvo da se u nastavi postignu dobri rezultati.**

9. **Bolonjski proces protežira redukcionistički pristup obrazovanju koje nosi pečat pragmatizma.** Svjedoci smo komercijalizacije visokog obrazovanja gdje dominira anglosaksonski koncept obrazovanja u pripremi stručnjaka. Sasvim je izvjesno da to ima niz posljedica:

- a) Neposredna zavisnost visokog obrazovanja od privatnog kapitala;
- b) Davanje obrazovnih usluga gdje imamo platnu formu obrazovanja;
- v) Menadžment univerziteta dobija centralno mjesto i on je intencionalno usmjeren na marketing obrazovnih ustanova, privlačenje studenata i traganje za investicijama;
- g) Znanje postaje roba gdje postoji kupoprodajni odnos između nastavnika i studenata;
- d) Dislokacija nastavnog kadra sa državnih fakulteta na privatne fakultete u cilju veće zarade.

Ova prenaplašena **komercijalizacija obrazovanja** je jednodimenzionalna, budući da ima utilitarističku konotaciju i kao takva je, sa humanističkog aspekta, apsolutno neprihvatljiva. Ono mora biti šire usmjereno ka afirmisanju ličnosti, očuvanju i oplemenjivanju kulture, religije, jezika i tradicije nacije kojoj pripada.

10. Bolonjski proces, u visokom obrazovanju, je u funkciji njegove unifikacije u Evropi posredstvom jedinstvenih standarda obrazovanja. Pojava univerzalnih standarda, u sferi obrazovanja, nailazi na otpor u malim zemljama, s obzirom da one to doživljavaju kao opasnost za svoj identitet. One bi se tako morale da odreknu svoje kulture, jezika, vjere, tradicije kojima je determinisan njihov nacionalni identitet. Dakle, radi se trenutno o potencijalnoj mogućnosti koja sutra može da bude fakticitet jer bi, u slučaju, nasilno provedene globalizacije svijeta došlo do toga da se istope nacije, nacionalne kulture u planetarnom loncu za topljenje u cilju da nastane uniformno, bezbojno čovječanstvo. Time bi svi identiteti nacionalni, kulturni, vjerski, obrazovni bili jednostavno asimilirani u korist jednoobrazovnog čovječanstva kojeg žele instalirati protagonisti novog svjetskog poretka na čelu sa SAD. Da bi se tome suprostavila, Republika Srpska u svom obrazovnom sistemu, počev od osnovnog pa do visokog obrazovanja, **mora da stavi akcenat na nacionalnu grupu predmeta** (posebno istoriju) i da poveća fond časova koji je u sadašnjem trenutku minimalan. Ovim bi se ojačao zdrav srpski patriotizam, koji je u periodu komunizma supstituisan samoupravnim socijalističkim patriotizmom. Prednost je davana komunističkom internacionalizmu kao naprednijoj svijesti od patriotizma proglašenim anahronim, primitivnim i prema kojem se treba nihilistički odnositi, zanemariti i odbaciti. **Ako se želi ojačati nacionalna svijest i sačuvati individualnost srpskog nacionalnog korpusa, onda se nacionalna komponenta obrazovanja mora reafirmisati u cilju da očuvamo istorijsko pamćenje ko smo i koji su naši korijeni. U protivnom, u eri globalizacije, doživjećemo sudbinu da se naš identitet supstituiše evropskim identitetom i da tako poništimo sebe kao narod.**

11. Bolonja, u sferi obrazovanja, promovise prirodno naučni pozitivistički pogled na svijet u kojem dominantnu poziciju zauzimaju prirodno naučne discipline. Time se nipodaštavaju humanističke nauke. Na toj osnovi se hipostazira uloga tehničke inteligencije, a minimizira uloga humanističke inteligencije. Tako se blokira mogućnost demokratizacije društva, jer se za nju može isključivo da izbori

humanistička inteligencija koja ima kritičku distancu prema postojećem svijetu, a ne tehnička inteligencija, koja je više sklona konformizmu. Sve je to u funkciji globalizacije svijeta, po mjeri najmoćnijih zapadnih sila, koje nastoje uspostaviti ekonomsku, političku i vojnu dominaciju u svijetu. Dakako, da se to lakše ostvaruje ako imamo automate u društvu koji ne znaju da kritički misle i nisu revolucionarni nego, ukoliko postoje one ličnosti u društvu koje su više autonomne, slobodoumne i spremne da preuzmu rizik u društvu, u smislu da se ostvari njegova transformacija kroz jednu radikalnu preraspodjelu ekonomske i političke moći u korist deprivirajućih društvenih grupa (radnika, omladine, inteligencije).

12. Imajući u vidu okolnost **da bolonjski koncept obrazovanja apstrahuje humanistički pristup obrazovanju** onda se ne može očekivati ni njegova demokratizacija. Ne smijemo prenebregnuti činjenicu da živimo u društvu gdje se rudimenti patrijarhalnog perpetuiraju i nastoje da konzerviraju po svaku cijenu. Otuda je potpuno razumljivo što kod nas dominira autoritarno obrazovanje kao psihološka dresura koja služi usmjeravanju omladine jednoličnom i konformističkom pogledu na svijet. Ovakav pogled na svijet se podudara sa Ničeovim uvidom „da je formula za veličinu čovjeka *amor fati*, da se neće da ima ništa drugo ni unaprijed ni unazad za svu vječnost“. Nužno, ne samo podnositi, kaže Niče, već ga moramo voljeti, obogotvoriti i prema njemu gajiti idolopoklonstvo. Sasvim je jasno da je ovakav pogled na svijet u apsolutnoj koliziji sa humanističkim konceptom obrazovanja u kojem se ističe potreba za stvaralaštvom i kritičkim mišljenjem. Ono znači da čovjek nikad ne smije pristajati na fetišizaciju činjeničnog stanja, na neizbježnu nužnost već u njih mora unositi elemente dijalektičke negacije, u cilju ostvarivanja Marksovog humanističkog projekta opšte ljudske emancipacije. Ona podrazumijeva da čovjek mora biti slobodan i da suvereno odlučuje o svim pitanjima svoje egzistencije, ekonomskim, političkim, socijalnim, kulturnim i obrazovnim.
13. **Bolonjski proces u obrazovanju proklamuje ideju doživotnog obrazovanja.** Ono stiče univerzalnu konotaciju jer više nije vremenski odsječeno u toku redovnog školovanja dok ne steknemo diplomu, nego se proteže cijeli život. Živimo u vremenu spektakularnih tehnoloških promjena gdje „preko noći“ nastaju **nova zanimanja** za koja se moramo dodatno edukovati. U vezi stim aktualizuje se i značaj opšte kulture (koju bolonjski koncept obrazovanja ignoriše) koja bi se morala sticati u vrijeme obrazovanja, s obzirom da nam omogućuje da se efikasnije prestrojimo za nove radne uloge koje moramo preuzeti na radnom mjestu. Razumije se da to implicira i potrebu otvorenosti društvene zajednice za ideju permanentnog obrazovanja i ulaganje velikih finansijskih sredstava da bi se tako nešto i ostvarilo. Na tom planu nema razumijevanja društvene zajednice jer dominira tradicionalno gledište da je obrazovanje teret i gubitak za privredu (segment potrošnje). Pri tome se neće da shvati elementarna činjenica **da je obrazovanje za jedno društvo osnovna proizvodna snaga koja doprinosi njegovom razvitku i da je ulaganje u obrazovanje ulaganje u budućnost s ciljem da se ostvari društveni progres i blagostanje društvene zajednice.**
14. Razmjena studenata i nastavnog kadra između država potpisnica Bolonjske deklaracije je ostala simbolična i nije stekla frekventnu konotaciju.

15. Implementacija bolonjskog procesa, u visokom obrazovanju, implicira potrebu njegove usklađenosti sa ekonomskim mogućnostima, što je u korelativnoj zavisnosti od stepena razvijenosti ekonomske baze društva. Naše društvo je siromašno i nije u mogućnosti izdvojiti enormna finansijska sredstva neophodna za njegovo opredmećenje u realnosti.

Budući da postoji diskordinacija između visokih zahtjeva postavljenih Bolonjskom deklaracijom, u sferi visokog obrazovanja i materijalne mogućnosti, onda nije nikakvo iznenađenje što je, u suštini, jedan manifest gdje su proklamovane brojne želje i optimistička nerealna očekivanja. **Zato i ne treba da nas čudi ako ona ostane u domenu utopije.**“ (Tramošljanin, 2013; 19).

Zaključak i preporuke

U namjeri stalnog razvoja i unapređenja nauke i obrazovanja, kao značajnog segmenta sveopšteg državnog kapaciteta, prisutan je uticaj države na projekciju i organizaciju naučnih institucija, odnosno nauke i obrazovanja. Ovo je interesantno ako se polazi sa aspekta da država finansira najveći broj naučnih projekata i najveći broj visokoškolskih ustanova, donosi zakone u ovoj oblasti itd. Međutim, sadašnje zakonske odredbe i tretiranje nauke, naučnika i vrednovanje njihovog rada, njihovo unapređenje, tj. odnos prema istima od strane države, stvara uslove za nastanak različitih oblika zloupotreba, pa čak i pojavu kriminalnih radnji u ovoj veoma značajnoj oblasti za svaku demokratsku i savremenu državu.

Nema sumnje da je narušen ugled nauke i obrazovanja, odnosno sistem vrednovanja naučnika, obrazovnih radnika i naučnog doprinosa. Dakle, nauka je značajna za državu ali i nauka u mnogome zavisi od odnosa države prema nauci. Jedan od osnovnih neophodnih (prioritetnih) zadataka države prema ovoj značajnoj oblasti bi bio da znatno bolje zakonski uredi ovu oblast čime bi se u prvom redu izbjegao porast različitih oblika zloupotreba, kriminaliteta tj. dekriminalizacija nauke i prosvjete. Tako i naučna istraživanja već postaju proizvodna snaga zahuktalog postindustrijskog društva sa vizijom treće tehnološke revolucije u čijem epicentru stoji vrhunska nauka i vrhunsko obrazovanje.

Razvoj nauke i obrazovanja, i konstantno poboljšanje naučnog i kulturnog obrazovanja stanovništva smatra se jednim od najvažnijih činilaca progressa čovječanstva. Znanja omogućavaju čovjeku da shvati zakone koji upravljaju razvojem svijeta u kome živi, da ovlada zakonima prirode i da dostigne veći nivo životnog standarda. Poboljšanje obrazovanja obogaćuje duhovni život individua i omogućava mu da koristi prednosti kulture, nauke i umjetnosti. Zato se i karakteristika našeg vremena ispoljava kroz sve veću težnju ljudi za većim obrazovanjem i iskorišćavanjem znanja stečenog tokom duge istorije čovječanstva. Zato su i zahtjevi za obrazovanjem važni isto toliko koliko i potreba za hranom. Obrazovanje utiče na izmjenu čovjekovih potreba. Obrazovan čovjek proširuje krug svojih potreba, želja i mogućnosti. Neobrazovan čovjek pak svodi svoje potrebe na osnovne, primjerne, egzistencijalno vezane za njegov biološki opstanak. „Neobrazovan čovjek nema potreba, on je loš potrošač“ (Roselo).

U teoriji i praksi evidentna su dva pristupa obrazovanju: **prvi pristup obrazovanju uzima obrazovanje kao potrošnju, a drugi pristup obrazovanju uzima obrazovanje kao investiciju.** Obrazovanje kao potrošnja pridonosi poboljšanju životnog standarda pojedinca. Obrazovanje kao investicija pridonosi povećanju nacionalnog dohotka i društvenog bogatstva. Ljudi ulažu sve svoje sposobnosti, znanja i iskustva u osiguranje svoje materijalne

egzistencije, u privredni potencijal i njegov prosperitet, jer je nivo privrednog razvoja osnova koja određuje napredak ljudskog društva i pojedinca. Unapređenja, modernizacija proizvodnje i povećanja proizvodnosti rada zahtijevaju da kadrovska problematika postane sastavni dio opšte privredne politike i da dobije ravnopravno mjesto i u planovima preduzeća i u planovima društvenih zajednica... U privrednom razvoju svake zemlje ništa nije važnije od kadrova, procesa njihovog sticanja znanja i vještina i stvaralačke sposobnosti, tj. stvaranja kadrovske potencijala za pokretanje i racionalno korišćenje materijalnih izvora i stvaranja materijalnih dobara.

Aktivnosti usmjerene na stvaranje bogatstva nisu više ni rad, ni kapital, ni zemlja. Osnovni privredni resurs jeste samo znanje... Sam prelazak od znanja ka znanjima dao je moć znanju da kreira novo društvo, novu privredu, novu politiku. Ono što mi danas shvatamo kao znanje jeste informacija djelotvorna u delanju, informacija usredsređena na rezultate. Ti rezultati se vide izvan ličnosti - u društvu i privredi, ili u napredovanju samog znanja. **Obrazovana ličnost je argument, amblem i simbol društva znanja. Obrazovna ličnost sutrašnjice jeste stručno pripremljena ličnost za život u globalnom svijetu.**

Prosvjećivanje omladine u duhu najviših humanističkih vrijednosti je zadatak obrazovanja, tj. naš zadatak.

Naučnoistraživački rad karakteriše stanje i odnos prema nauci u čitavoj Republici Srpskoj koji se u najkraćim crtama može okarakterisati kao:

- odnos prema nauci kao prema „potrošnji”, a ne kao „investiciji”;
- nedozvoljeno mala sredstva za naučnoistraživački rad,
- sredstva za realizaciju projekata se u najvećem procentu troše za honorare,
- mali broj svjetski priznatih naučnika i radova;
- slaba povezanost naučnoistraživačkog i istraživačko razvojnog sektora sa proizvodnim sektorom;
- nemotivisanost naučnog kadra za naučnoistraživačke aktivnosti;
- mali stepen iskorišćenja prilika koje nude evropski i drugi fondovi za finansiranje;
- nedostatak savremene istraživačke opreme.

Kao mogući pravci unapređenja naučnoistraživačkog rada u najkraćim crtama se mogu izdvojiti:

- razvoj ljudskih resursa kroz izbor kvalitetnih mladih saradnika, uključivanje studenata u istraživačke projekte, aktivan mentorski rad i moralna podrška, te primjenu EC Povelje i Kodeksa prilikom izbora istraživača;
- razvoj povoljnog okruženja i saradnje kroz razvoj pravaca naučnih istraživanja koji odgovaraju zahtjevima svjetske nauke i kulturnim i privrednim zahtjevima zemlje, jačanje društvene svijesti o značaju i ulozi nauke i tehnologije, aktivnije uključivanje u međunarodne projekte ,te povezivanje sa „naučnom emigracijom”;
- obezbjeđivanje materijalne baze koja je neophodna za izvođenje naučnog rada;
- uvođenje i prihvatanje objektivne naučne kritike.

Konkretno preporuke treba usmjeriti na sljedeće teme:

- neophodno je izdvojiti više finansijskih sredstava za nauku i obrazovanje;
- potrebno je u većoj mjeri ojačati ulogu Republičke uprave za inspeksijske poslove – prosvjetne inspekcije u svrhu dosljedne primjene Zakona o visokom obrazovanju i drugih zakonskih i podzakonskih propisa od strane svih visokoškolskih ustanova (visokih škola, fakulteta i univerziteta);
- kod visokoškolskih ustanova uočavaju se veliki nedostaci kod nastavnog kadra kada su u pitanju izbori u zvanja, nedostaci po pitanju dokumentacije (usvajanje nastavnih planova i programa, spisak odgovornih nastavnika, registar izdatih uvjerenja i knjiga diplomiranih studenata, odluka o upisu vanrednih studenata, evidencija o održanoj nastavi i vježbama, matične knjige se vode neuredno itd.);
- kada su u pitanju nastava i ispiti zapaža se da kod svih nemaju dva termina u ispitnim rokovima ili postoje tzv. predrokovci koji nisu predviđeni zakonom. Na nekim fakultetima ispiti se polažu van sjedišta fakulteta u odjeljenjima koja nemaju odobrenje za rad. Studenti polažu sedam i više ispita u toku jednog mjeseca;
- najveći problem pri upisu studenata je na nekim visokoškolskim ustanovama kada vrše upis na treću godinu sa fakulteta koji su matični u potpuno različitim naučnim oblastima od onog na koji se upisuju, priznaje im se cjelokupno prethodno obrazovanje, i za par mjeseci npr. lice koje je ranije steklo diplomu mašinskog inženjera na Mašinskom fakultetu, dobija diplomu menadžera ili ekonomiste na nekom drugom fakultetu. Greška je što se upis studenata na pojedinim visokoškolskim ustanovama vrši u toku cijelog zimskog semestra, sve do kraja januara. Vrši se upis kandidata koji nemaju nostrifikovanu diplomu srednje škole ili koji nemaju nikakvu dokumentaciju o završenom prethodnom obrazovanju;
- kada se sagleda stanje organa upravljanja na pojedinim visokim školama i univerzitetima zapaža se da je direktor član Upravnog odbora, Rektor je zaposlen sa nepunim radnim vremenom, mnoge visokoškolske institucije imaju fiktivne organe upravljanja (nastavno naučno vijeće, senat) koji ne održavaju sjednice već se sve odluke donose od strane dekana ili direktora;
- broj stalno zaposlenih na mnogim fakultetima je nedovoljan;
- mnoge visokoškolske ustanove angažuju nastavnike na osnovu ugovora o obavljanju povremenih poslova, što je u suprotnosti sa Zakonom o radu i Zakonom o visokom obrazovanju. Na osnovu ovakvih ugovora neki nastavnici predaju na sedam i više fakulteta.

Ovo su samo neka konkretna zapažanja, slabosti koje treba otklanjati, ali i prijedlozi za unapređenje naučnoistraživačkog i obrazovnog rada. Naš opštepoznati cilj je da svi zajedno preduzmemo povećane mjere i radnje da obrazovanju vratimo obraz...

Literatura:

1. Vejnović, D. (2010), Defendologija, br. 27-28, Defendologija centar za bezbjednosna, sociološka i kriminološka istraživanja, Banja Luka, str. 11-16 (na srpskom i engleskom jeziku).

2. Grupa autora, (2012), Strategija naučnog i tehnološkog razvoja Republike Srpske 2012-2016., Službeni glasnik Republike Srpske, Banja Luka.
3. Stefanović, V. (1981), Uvod u istraživački rad u fizičkoj kulturi sa statistikom, Naučna knjiga , Beograd.
4. Suzić, N. (2007), Godišnjak Srpske akademije obrazovanja, Beograd, 2007, str. 76-82.
5. Tramošljanin, B.(2013), Zbornik radova Obrazovanju vratiti obraz, Udruženje nastavnika i saradnika Univerziteta u Banja Luci i Evropski defendologija centar Banja Luka, str.16-17.

PhD Dusko Vejnovic²

**University of Banja Luka
Banja Luka**

SCIENCE, EDUCATION AND ACADEMIC COMMUNITY SHOULD BECOME GENERATORS OF SOCIETIES IN TRANSITION

Abstract:

The development of science and education, and constantly improvement of the scientific and cultural education of the population is considered to be one of the most important factors of progress of mankind. Improving science and education, enrich the spiritual life of the individual and allows them to take advantage of culture, science and art.

Improvement in science and higher education in the Republic of Srpska needs to be regarded as the main factor of economical development, while the other factor is related to the increase in knowledge, i.e. the enrichment of education with new technological achievements. The main questions here is how to stop those educational institutions whose sole goal is profit, and not quality education? Investing in man, from my point of view, includes much more than formal education. There is no quality education without the control of the state, serious, modern, legal, democratic state. Those who are not enlightened need to be enlightened, and those who are immoral in higher education need to go back to human, moral frames of correctness, fair play. Educators must educated, history shows where uneducated and immoral need to be.

Keywords: *education, science, development, intellectuals, immorality*

² Full-time professor of the University in Banja Luka, President of the European Defendology Center and Association of Teachers and Associates of the University of Banja Luka